

FRAMTIDSUTSKOTTETS UTLÅTANDE 1/2003 rd

Berättelsen om regeringens åtgärder under år 2002

Till grundlagsutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 6 maj berättelsen om regeringens åtgärder för 2002 (B 4/2003 rd) till grundlagsutskottet för beredning och bestämde samtidigt att fackutskotten ska lämna utlåtande i saken till grundlagsutskottet senast den 12 september 2003.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- projektchef Ismo Suksi och överinspektör Kari Ilmonen, social- och hälsovårdsministeriet
- lagstiftningsråd Tarja Kröger, arbetsministeriet

- ombudsman Mirja-Maija Tossavainen, Servicearbetsgivarna rf
- socialpolitisk sekreterare Mirja Janérus, Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC rf
- vicehäradshövding Minna Etu-Seppälä, Industrins och Arbetsgivarnas Centralförbund
- social- och hälsovårdspolitisk ombudsman Riitta Työläjärvä, Tjänstemannacentralorganisationen FTFC
- ordförande Tommi Laitio, Finlands Studentkårers förbund rf
- planeringschef Esa Iivonen, Mannerheims Barnskyddsförbund
- forskare Riikka Kivimäki, Forskningscentrumen för arbetslivet, Tammerfors universitet.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Framtidsutskottet värdesätter stort att samspelet kring framtidspolitiska frågor har fungerat så väl mellan riksdagen och regeringen under de 10 år framtidsutskottet har verkat. Under valperioden har regeringen berett åtminstone en framtidsredogörelse som riksdagen bemött i ett betänkande. Vidare konstaterar framtidsutskottet med tillfredsställelse att regeringen beaktat utskottets önskemål när det gäller redogörelsens innehåll. Utskottet understryker att det behövs en aktiv interaktion i den framtidspolitiska dialogen.

Regeringen och framtidsutskottet har vartannat år anordnat gemensamma regionala framtidsforum på olika håll i landet som har förtydligat samarbetet och fördjupat dialogen mellan regeringen och framtidsutskottet.

Beträffande berättelsen om regeringens åtgärder under för 2002 kan det konstateras att vissa framsteg gjorts i många av de frågor som riksdagen i sina uttalanden har krävt att ska åtgärdas. I detta utlåtande koncentrerar sig utskottet på det uttalande som berör olika metoder för smidigare anpassning av arbete och fritid och konstaterar i

fråga om de övriga uttalandena att det inte längre finns anledning att ha kvar dem i kommande åtgärdsberättelser.

Smidigare anpassning av arbete och fritid

Riksdagen förutsätter att den sociala tryggheten omregleras och arbetspensionslagen ändras för att medge smidigare former att anpassa arbete och fritid till varandra (B 4/2003 rd, s. 280).

Framtidsutskottet har ett flertal gånger i tidigare utlåtanden poängterat betydelsen av att anpassa arbete och fritid till varandra. Att anpassa arbete, fritid och familjeliv till varandra på ett framgångsrikt sätt kräver samarbete som både arbetsgivarna, arbetsmarknadsorganisationerna och beslutsfattarna bör delta i. Framtidsutskottet fäster i detta utlåtande uppmärksamhet vid de frågor som anknyter till arbete och studier, arbete och familjeliv, fritid och karriär samt arbete och arbetshälsa. Olika skeden i arbetslivet och i livet i allmänhet ställer olika krav på samordning av arbete och familjeliv.

Strukturella och befolkningspolitiska förändringar i Finland har lett till allt högljuddare krav på att ungdomar bör bli klara med studierna och träda in i arbetslivet allt snabbare och att de tidigare än nu ska bilda familj. Relationen mellan studerandena och arbetsmarknaden är dubbel. Studerandena utgör framtidens arbetskraft samtidigt som allt flera studerande arbetar på halvtid eller heltid under sin studietid. Kortare studietider, finansiering av uppehälle och familjebildning är en omöjlig ekvation. Arbete vid sidan av studierna är ett livsvillkor för många studerande och kan ge behövliga färdigheter som kan utnyttjas senare i yrkeslivet. Studietiderna har under 1990-talet förkortats med ett halvt år i genomsnitt, men allt fler inleder sina studier senare än förr. Vissa välfärdsundersökningar har visat att utbrändhet och psykiska problem hos unga har ökat. Enligt en undersökning har inemot en fjärdedel av universitetsstuderandena psykiska problem.

Finländarna gifter sig sent i livet. Nativiteten i Finland är hög jämfört med andra europeiska

länder, men ändå föds det för få barn i landet. Detta är något som är svårt att styra med familjepolitiska åtgärder. De största hindren för att skaffa barn är långa studietider, uppskjuten tidpunkt för inledandet av studierna, osäkerhet visavi situationen på arbetsmarknaden och i synnerhet visstidsanställningar som upplevs som ett problem speciellt inom den kvinnodominerade offentliga sektorn. Eftersom en allt större andel av ungdomen är studerande, bör stödpolitiken ändras och ett debattklimatet skapas som gör det lättare att skaffa barn i ett tidigare skede av livet, till exempel redan under studietiden.

Regeringens mål att höja sysselsättningsgraden till 75 procent för befolkningen i åldern 15–64 år är motiverat, men svårt att nå. Strävan att bättre anpassa familjeliv med förvärsarbete ska utgå från barnets och familjens behov. Föräldraskapet ska ses som en resurs också från arbetslivssynpunkt. Arbetslivets krav på prestation och effektivitet ökar hela tiden, vilket har allvarligakonsekvenser för samordningen av arbete och familj och för arbetshälsan. Bl.a. ökat övertidsarbete, visstidsanställningar och bristande flexibilitet i möjligheterna att utnyttja olika familjeledigheter medför problem.

Kvinnodominerade branscher tyngs för mycket av kostnaderna för familjeledighet. På ett typiskt apotek finns det t.ex. 10 anställda, av vilka hälften kan vara moderskapslediga. Den nuvarande modellen innebär att stöd övergår från kvinnodominerade servicebranscher till traditionellt mansdominerade branscher inom industrin.

Arbetslivet och det övriga livet kan inte längre klart skiljas från varandra. Enligt arbetsförhållandebarmetern 2002 är gränsen mellan arbete och fritid flytande. Arbetet blir i allt högre grad ett med fritiden. Bland annat längre arbetsresor har ökat mängden förvärsarbete som utförs utan betalning. Detta är nödvändigtvis inte helt motiverat eller godtagbart. I takt med de nya teknologierna har tillgängligheten ökat och en stor del av arbetstagarna kan idag ständigt nås per mobiltelefon eller e-post. Det finns inte tillräckligt tid för hobbyer under den mest aktiva perioden av livet. Allt fler har i själva verket

övergått till att bli mikroföretagare utan arbetstider eller annan behövlig trygghet.

Det finns omkring 220 000 företag i Finland. Av dem är 93 procent småföretag som sysselsätter färre än 10 personer. Småföretagens andel av anställningarna inom den privata sektorn har hela tiden ökat, så att företag med mindre än 10 anställda för tillfället sysselsätter cirka 25 procent av arbetskraften och företag med 10–49 anställda cirka 20 procent av arbetskraften.

Småföretagens samhällsekonomiska betydelse är mycket stor. Det är ytterst viktigt att företagen och de anställda orkar i arbetet. Enligt en undersökning har arbetsmiljön blivit psykiskt mer ansträngande och arbetet ska utföras i ett allt snabbare tempo. De ekonomiska riskerna har ökat. Cirka 40 procent av arbetstagarna anser att den psykiska belastningen har ökat under de senaste åren och nästan 50 procent tycker att arbetstakten har ökat. Andelen atypiska anställningar är dubbelt så stor på mindre arbetsplatser än på större. På mindre arbetsplatser är det vanligare med fortgående deltidsarbete och visstidsanställningar. Å andra sidan måste det konstateras att småföretagens ekonomiska struktur ofta är sådan att de inte lika lätt kan anpassa sig med hjälp av s.k. ekonomiska buffertar. Oftast blir det så att det är företagaren själv eller hans familj som får anpassa sig i form av mindre löner och ökade arbetsinsatser.

I synnerhet är småbarnspappors övertidsarbete har ökat oroväckande mycket. Den ändrade faderskapsledigheten har inte utnyttjats enligt förväntningarna.

Stödet till barnfamiljer som hotas av fattigdom eller marginalisering är också en utmaning. Utslagning och stresshantering är en fråga som berör alla ålders- och yrkesgrupper.

Skyldigheten att vårda och ta hand om andra börjar också bli ett problem. Detta gäller inte bara vård av barn utan också av närstående som är sjuka och åldras. Att utvidga hushållsavdraget så att det omfattar även vård av närstående som bor på en annan ort har ansetts vara nödvändigt.

Utifrån utfrågningen av sakkunniga och allmän diskussion har man dragit den slutsatsen att

speciellt barn och unga mår dåligt i den finländska familjen eller att det åtminstone finns tecken som tyder på framtida problem. Å andra sidan ger många undersökningar en motsatt bild av situationen: den finländska familjen mår bra, kanske t.o.m. bättre än någonsin tidigare. Statistiskt sett har det åtminstone i ekonomiskt hänseende gått mycket bra för finländarna under de senaste 10 åren. Enligt en uppföljningsundersökning som har gjorts vid Jyväskylä universitet lever majoriteten av finländarna ett välbalanserat liv. Familj, arbete och hälsa är viktiga grundvärden och en källa till lycka. Enligt en färsk undersökning gjord av Rättspolitiska forskningsinstitutet anser 96 % av finländarna att familjelivet är viktigt. Situationen är motstridig - vad är det egentligen fråga om? Rör det sig om svaga signaler eller en anhopning av problem? Framtidsutskottet avser att under denna mandatperiod sätta sig in i problematiken och fundera ut hur problemen kunde avhjälpas genom politik och framtidsarbete.

Det finns en stor potential i distansarbetet som ännu inte utnyttjats fullt ut. Distansarbetet anses i princip öka den tid som läggs ner på arbete, höja produktiviteten och öka familjernas välbefinnande. Distansarbete möjliggör också förvärvsarbete när barnen är hemma. I praktiken innehåller modellen dock problem. Ganska ofta blandar man ihop distansarbete och arbete som "bärs hem".

Att kombinera arbete och familj handlar förutom om pengar också om tankemodeller. Man borde till exempel fördomsfritt analysera i vilken mån det i "självbetjäningssamhället" är fråga om vanor och attityder hos dem som skulle ha råd att betala för tjänster? Varför upplever man det helt naturligt att låta någon utomstående tvätta bilen medan detta inte kan komma på fråga när det gäller skjortor eller golv? Å andra sidan är det inte ekonomiskt möjligt för alla familjer, såsom ensamförsörjare och låglöntagare, att köpa sådana tjänster.

Regeringsprogrammets konstateranden om atypiska arbetsförhållanden, utveckling av familjeledighet och förlängning av alterneringsledighet är angelägna, men inte tillräckliga med

tanke på det finländska samhällets utveckling på längre sikt.

Utlåtande

Framtidsutskottet föreslår

att regeringen utreder hur kostnaderna för familjeledigheten, som särskilt belastar kvinnodominerade branscher och arbetsplatser, kan jämnas ut på ett rättvis sätt,

att regeringen utreder hur onödiga, styva och komplicerade begränsningar kan strykas i de ersättnings-, förmåns-

och tillämpningsbestämmelser som gäller familjen,

att regeringen utreder om hushållsavgiften kan utvidgas till att omfatta även vårdarbete som utförs på annan ort,

att regeringen utreder vilka konsekvenser dessa förslag har för ett hållbart och funktionsdugligt välfärdssamhälle som grundar sig på offentliga tjänster, och

att grundlagsutskottet beaktar det som anförts i utlåtandet.

Helsingfors den 1 oktober 2003

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Jyrki Katainen /saml
medl. Mikko Alatalo /cent
Hanna-Leena Hemming /saml
Anne Huotari /vänst
Kyösti Karjula /cent (delvis)
Marjukka Karttunen /saml
Rauno Kettunen /cent

Tapani Mäkinen /saml
Simo Rundgren /cent
Päivi Räsänen /kd
Esko-Juhani Tennilä /vänst
Jutta Urpilainen /sd
Pekka Vilkuna /cent.

Sekreterare var

forskare Ulrica Gabrielsson.